

POSUDEK OPONENTA HABILITAČNÍ PRÁCE

Masarykova univerzita

Uchazeč

JUDr. Martin Hapla, Ph.D.

Habilitační práce

Utilitarismus a filosofie lidských práv

Oponent

doc. JUDr. Mgr. Martin Turčan, PhD.

Pracoviště oponenta,
instituce

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta,
Katedra teórie práva a filozofie práva

Z pověření předsedy habilitační komise prof. JUDr. PhDr. Miloše Večeří, CSc. (jmenovací dekret ze dne 30.6.2022) předkládám k habilitační práci JUDr. Martina Haply, Ph.D. tento oponentský posudek:

Aktuálnost tématu

Téma lidských práv je v současné době vysoce aktuální. Jeho aktuálnost je zvláštním způsobem daná i v oblasti právní filosofie, kde se otázka po zdůvodnění lidských práv klade s nemalou vážností už delší čas. Autor si v práci volí perspektivu utilitarismu, která je v kontinentální Evropě obvykle vnímána poněkud kriticky. Jistou apologií tohoto směru se autor v daném ohledu snaží obohatit místní diskurz, což se mu i daří.

Přístup k řešení a použitá metodologie

Autor se pokouší prokázat, že ve zdůvodnění lidských práv si utilitaristická koncepce, resp. jedna její verze, kterou nabízí a kterou označuje jako pragmatický utilitarismus, nevede o nic hůř, než jiné existující dominantní filosofické přístupy. Základní metodou je pro něj tedy metoda komparace. Autor podrobuje kritice jednotlivé dominantní přístupy a argumentuje, že mají neméně slabých míst než utilitarismus, který je podle něj díky poměrně těžko rozporovatelné tezi, že příjemné je žádoucí a nepříjemné nežádoucí, relativně silnou konkurencí těchto přístupů ve zdůvodnění lidských práv, a to právě prostřednictvím daného kritéria (lidská práva tedy slouží jako nástroj maximalizace potěšení a minimalizace bolesti).

Kvalita a správnost dosažených výsledků

Dílo splňuje požadavky vědecké práce (přebírané myšlenky autor citačně dokládá a syntetizuje a obohacuje je o své vlastní myšlenky). Autor vcelku přesvědčivě ukazuje, že námitky, které existují proti utilitarismu v rovině individuálně-etické, zcela neplatí v rovině sociálně-etické a že utilitarismus je tudíž v poměrně velkém zákrytu se stávající (deontologicky zdůvodněnou) koncepcí lidských práv. Jednou z mála, pokud ne jedinou, výjimkou je zde odmítnutí jakýchkoliv absolutních práv. Též poměrně slušně argumentuje, že (pragmatický) utilitarismus na tom ve zdůvodnění lidských práv není hůře, než jiné významné teorie (např. teorie základních potřeb nebo diskurzivní teorie). Autorovu argumentaci považuji za kvalitní a jsem přesvědčen, že si v česko-slovenské odborné spisbě ještě zaslouží odpověď (tedy kvalitní odbornou polemiku).

Formální úprava a jazyková úroveň práce

Po formální stránce je práce v pořádku a nemám k ní připomínky. Stylisticky je napsaná elegantně. Množství překlepů, kterým jsem postřehl, je minimální. Práce splňuje formální požadavky kladené na tento druh prací.

Připomínky k habilitační práci uchazeče.

Co se týče drobných věcných připomínek nebo postřehů k práci, dovoluji si uvést následující:

Autor na s. 20 uvádí: „Východisko morálních práv ovšem můžeme hledat i mimo rámec pozitivní morálky. Nabízí se zde například tzv. kritická morálka.“ Proč „například“? Nejde o jedinou alternativu k pozitivní morálce?

Na s. 75 autor uvádí, že dělení utilitarismu na utilitarismus činu a utilitarizmus pravidel se mu jeví jako iluzorní a odkazuje na příslušnou kapitolu práce (2.3.2). Z dané kapitoly jsem však takový dojem nenbyl a zdá sa mi spíš, že tu jde o nové tvrzení, dosud v práci neartikulované.

Na s. 89 autor zmiňuje známou námitku vůči utilitarismu, a sice, že utilitarismus požaduje od matky, aby v případě, že se bude topit několik dětí, zachránila skupinu cizích dětí místo jednoho svého vlastního. Autor tvrdí, že utilitarismus nic takového nežádá, protože by to bylo neúčinné. Způsobilo by to údajně potlačování mateřského citu lásky (preference) k vlastnímu dítěti, což by v důsledku nadělalo ve společnosti více škody než užítku. Jde však o potlačování mateřské lásky? Nejde jen o pocitový úsudek, že matka je v takové jedinečné situaci objektivně povinná zachránit více cizích životů než jeden blízký? Mimochodem, v historii bychom našli příklady lidí, kteří obětovali vlastního potomka, aby zachránili několik cizích lidí a asi nelze říct, že jejich čin byl důsledkem nelásky k vlastnímu dítěti.

Na s. 140 autor zmiňuje kritiku přechodu od faktů k normám v Millerově koncepci potřeb. Netýká se však tato kritika i utilitarismu? A pokud autor předtím argumentoval ve prospěch utilitarismu potřebou zohledňovat i naše morální intuice, nesvědčí argument intuicemi také ve prospěch zdůvodňování lidských práv lidskými potřebami? Zdá se přece intuitivní uznávat požadavek naplňovat některé základní potřeby člověka.

Na s. 143 se autor stručně dotýká otázky instrumentality lidských práv. Znamená skutečnost, že člověk je cílem sám o sobě, že lidská práva jsou neinstrumentální? Předtím zmiňoval Crufta (s. 108), podle kterého, jsou práva instrumentální, pokud je odvozujeme od lidské důstojnosti (resp. pokud slouží ochraně lidské důstojnosti). Jak se staví ke Cruftově tvrzení?

Ve vztahu k problému, který autor rozebírá na s. 151 se lze ptát, jestli vůbec lze neusilovat o naplnění našich potřeb (alespoň některých, těch nejesenciálnějších). Zdá sa, že např. Sam Harris ve své knize „The Moral Landscape“ předpokládá, že nelze (nikto přičetný nedokáže chtít peklo; což ostatně předpokládá i utilitarismus). Některé potřeby, jako třeba potřeba jíst, pít, dýchat, volně se pohybovat apod. jsou natolik esenciální, že je zřejmě nutné rozeznávat je i v utilitaristickém kontextu jako nesporně relevantní.

Na s. 152 autor spolu s Griffinem kritizuje možnost obhájit svobodu vyznání na základě potřeb „těla a mysli“. Domnívám se každopádně, že takováto obhajoba možná je. Život s výčitkami svědomí (když se věřícímu brání praktizovat svou víru, resp. když je nucen konat v rozporu s ní) je přece devastující pro jeho „mysl i tělo“. Existuje tedy něco jako spirituální nebo morální potřeba po čistém svědomí.

Na s. 198 autor kritizuje Alexyho diskurzivní přístup slovy: „Mohu vést s otrokem debatu a zároveň ignorovat jeho práva související s mnoha dalšími oblastmi lidské činnosti.“ Není

však Alexyho pointa v tom, že s člověkem-otrokem nelze rozumně vést debatu ohledně jeho zotročení? K tomu byl prostě přinucen. Ve věcech, o kterých se snažíme druhé přesvědčit, jim musíme dát svobodu, jinak nejde o přesvědčování. Mimochodem Alexyho teze, že bez diskuse (argumentace) nelze žít, je podobná jako Gewirthův předpoklad, že bez konání nelze žít (u Gewirtha je intenzivnější, jelikož např. nejíst znamená zemřít – není to o nic méně přesvědčivý „commonsensový“ východiskový bod, jako při akceptování předpokladu, že „nelze“ chtít trpět).

Autor na s. 207 vytýká Seyle Benhabib, že z její teorie nelze odvodit, co konkrétně máme dělat. Chápu to tak, že tvrdí, že z její teorie neplynou žádná konkrétní lidská práva. Nevyplývá z ní však např. právo na život? Přece, když někdo někoho zabije, zabrání mi v možnosti participovat na komunikaci (diskurzu).

Ve vztahu k autorově myšlence z posledního odstavce na s. 208 se lze ptát, v jakém smyslu záleží na tom, zda jednotlivé teorie „s ohledem na své normativní předpoklady mají skupinu svých zastánců“.

Některé z výše uvedených otázek/připomínek jsou, samozřejmě, relevantnější než jiné, které jsou spíše „akademické“. Autor-habilitant však má možnost prostřednictvím odpovědí na ně prokázat, že své práci rozumí a v problematice se orientuje.

Dotazy oponenta k obhajobě habilitační práce

Výše již bylo uvedeno vícero otázek. Přece si však dovoluji habilitantovi položit ještě jednu: Jak by habilitant, který odmítá jakákoli absolutní práva, navrhoval právně regulovat otázku přípustnosti mučení?

Závěr

Habilitační práci JUD. Martina Haply, Ph.D. „Utilitarismus a filosofie lidských práv“ považuji za kvalitní dílo, které relevantně přispívá do právně-filosofických diskusí o zdůvodnění lidských práv. Práce **splňuje** požadavky standardně kladené na habilitační práce v oboru Teorie práva. Doporučuji ji k obhajobě.

V Bratislavě

Dne 5.7.2022

podpis